

frá þeim tíma til greiðsludags. Þá greiði aðalstefndu aðalstefnendum 19% ársvexti af kr. 213.208,00 frá 5. júní 1984 til 30. október s.á. og dómvexti frá þeim degi til greiðsludags.

Í gagnsök greiði gagnstefndu, Auðbjörg, Erla, Garðar, Guðfinna, Kjartan, Kristín, Páll og Þórunn Ingimarsbörn gagnstefnendum Marteini Gunnarssyni og Ingunni Steinþórsdóttur kr. 170.800,00 með dómvöxtum frá 6. maí 1985 til greiðsludags.

Þá gefi gagnstefndu út afsal til gagnstefnenda fyrir kjallaraíbúðinni í húsinu nr. 12 við Goðheima í Reykjavík gegn útgáfu skuldabréfs, með veðtryggingu eins og segir í kaupsamningi aðila dags. 24. mars 1983, að fjárhæð kr. 175.000,00 með 30% ársvöxtum frá 5. júní 1985 og gjalddögum 5. júní 1986 og 1987, en kr. 87.500,00 greiðast í hvort skipti ásamt áföllnum vöxtum.

Málskostnaður fellur niður í báðum sökum.

Föstudaginn 19. desember 1986.

Nr. 252/1986. **Ákærvaldið**

(Björn Helgason saksóknari)

gegn

Birni Pálssyni

(Eiríkur Tómasson hrl.)

Okur. Sératkvæði.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Þ. Torfason, Guðmundur Jónsson, Guðrún Erlendsdóttir, Halldór Þorbjörnsson og Þór Vilhjálmsson.

Héraðsdómi var með áfrýjunarstefnu 27. ágúst 1986 skotið af hálfu ákærvalds til Hæstaréttar til þyngingar, en ákærði hafði viljað hlíta héraðsdómi.

I.

Í ákæru máls þessa segir að háttsemi sú, sem ákærða er gefin að sök, teljist varða við 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 sbr. auglýsingar Seðlabanka Íslands um vexti við innlánsstofnanir 16. desember 1983 og 20. janúar 1984. Einnig er í ákærunni vitnað í „bréf Seðlabanka Íslands, dagsett 7. janúar 1986, vegna máls þessa.“

Þar sem refsing fyrir ólöglega vaxtatöku byggist á nefndu ákvæði laga nr. 58/1960 í tengslum við 3. gr. sömu laga og gildandi auglýsingar um hámarksvexti hefði í ákærunni átt að tilgreina þær auglýsingar Seðlabanka sem í gildi voru á þeim tíma sem hér er um að ræða, en ákæran lýtur að ólöglegri vaxtatöku af lánum veittum á tímabilinu 16. júlí 1984 til 24. október 1985. Auglýsingar Seðlabankans, sem til er vitnað í ákæru, voru eigi í gildi á þeim tíma sem hér skiptir máli og bréf Seðlabankans 7. janúar 1986 er eigi refsheimild, svo sem réttilega er tekið fram í héraðsdómi.

Þar sem háttsemi ákærða er nægilega lýst í ákærunni þykir þó hægt að komast hjá því að ómerkja hinn áfrýjaða dóm og vísa ákærunni frá héraðsdómi vegna nefndra galla á ákæru.

II.

1. Staðfesta ber þá niðurstöðu héraðsdóms að ákærði hafi á tímabilinu frá 16. júlí 1984 til 13. október 1985 látið Hermanní Björgvinssyni í té þær fjárhæðir sem tilgreindar eru í ákæru, en hins vegar eigi þær 300.000,00 krónur sem hann er talinn hafa lánað Hermanní 24. október 1985; ennfremur að ákærði hafi tekið við eða áskilið sér endurgjald fyrir lán svo sem ákæra greinir, að öðru leyti en því að ekki var um að ræða endurgjald fyrir lán 24. október 1985 og endurgjald fyrir lán 22. mars 1985 nam 30.000,00 krónum en eigi 80.000,00 krónum.

2. Svo sem í héraðsdómi greinir gildi auglýsing Seðlabanka Íslands 9. maí 1984 um vexti o.fl. er ákærði lánaði Hermanní Björgvinssyni 300.000,00 krónur hinn 16. júlí 1984 (atriði XIII í ákæru). Endurgjald það er ákærði tók fyrir lán þetta og svaraði til 80% ársvaxta braut því í bág við 2. mgr. 6. gr. sbr. 3. gr. laga nr. 58/1960 sbr. áður nefnda auglýsingu Seðlabankans. Ber að fallast á þá niðurstöðu héraðsdómara að ákærði hafi í þessu tilviki tekið ólöglega vexti að fjárhæð 14.750,00 krónur en eigi 14.851,00

krónu eins og í ákæru greinir, en þar er miðað við að leyfilegir hámarksvextir hafi verið 20,6% á ári, en samkvæmt 4. lið II. kafla nefndrar auglýsingar 9. maí 1984 námu þeir 21% á ári.

3. Á þeim tíma, sem hér skiptir máli, giltu um Seðlabanka Íslands lög nr. 10/1961 sem nú hafa verið afnumin við gildistöku laga nr. 36/1986 hinn 1. nóvember sl. Telja verður að ákærði verði aðeins dæmdur í refsingu samkvæmt 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58/1960 að því leyti sem í gildi hafi verið ákveðnar reglur um hámark útlánsvaxta, settar af Seðlabankanum samkvæmt 13. gr. laga nr. 10/1961 og birtar í Lögbirtingablaði. Slíkar reglur er að finna í auglýsingu bankans 9. maí 1984 sem áður var nefnd. Í auglýsingu bankans 2. ágúst 1984, sem felldi úr gildi auglýsinguna 9. maí, voru ákvæði um útlánsvexti, en viðskiptabönkum jafnframt heimilað að ákveða aðra vexti með samþykki Seðlabankans. Auglýsingin 2. ágúst 1984 var felld úr gildi með auglýsingu 20. desember 1984, birtri í Lögbirtingablaði 28. s.m., en hún skyldi taka gildi 1. janúar 1985. Í II. kafla hennar eru ákvæði um útlánsvexti af ýmsum tegundum lána sem hér skipta ekki máli. Í lok kaflans segir að innlánsstofnunum sé með vissum skilyrðum heimilt að ákveða vaxtakjör af öðrum útlánum en að framan greini og að þeim sé skylt að auglýsa vaxtakjör sín á áberandi og skilmerkilegan hátt í afgreiðslum sínum og tilgreina nafnvexti og dæmi um ársvöxtun. Í lok III. kafla segir m.a. svo: „Ákvarðanir innlánsstofnana um vexti á grundvelli auglýsingar þessarar, svo og framangreindar ákvarðanir Seðlabankans um vexti og vanskilavexti gilda sem hámarksvextir í hliðstæðum og sambærilegum lánsviðskiptum og skuldaskiptum utan innlánsstofnana, sbr. lög nr. 58/1960 ...“ Seðlabankinn hvarf þannig frá því að ákveða sjálfur hámark vaxta, og breyttist það ekki við gildistöku auglýsingar bankans 3. maí 1985 er leysti auglýsingu 20. desember 1984 af hólmi. Auglýsingar bankans „um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti“, sem grein er gerð fyrir í héraðsdómi, geyma ekki nægilega ákvörðun bankans um hæstu leyfilega útlánsvexti.

Með skírskotun til raka héraðsdóms ber að staðfesta þá úrlausn hans að engin gild fyrir máli hafi verið til um hámarksvexti frá gildistöku auglýsingarinnar 2. ágúst 1984 til ársloka og beri því að sýkna ákærða af þeim ákæruatriðum sem í ákæru eru auðkennd

XIV (24. ágúst 1984), V (9. nóvember 1984), IV (13. desember 1984) og X (28. desember 1984). En að auki verður, með skírskotun til þess sem áður segir um nauðsyn á ótvíræðum ákvæðum um hámark vaxta ef beita eigi refsíákvæði 2. mgr. 6. gr. sbr. 3. gr. laga nr. 58/1960, að telja að um slík ákvæði hafi heldur eigi verið að ræða frá ársbyrjun 1985 til loka þess tímabils sem hér um ræðir. Leiðir það til þess að ákærði verður einnig sýknaður af ákæru um ólöglega vaxtatöku í sambandi við þau lán sem hann veitti Hermanni Björgvinssyni á árinu 1985.

III.

Refsing ákærða fyrir brot það sem lýst var undir II.2. hér að framan er hæfilega ákveðin 60.000,00 króna sekt til ríkissjóðs og vararefsing sektar 30 daga varðhald.

Samkvæmt 2. mgr. 141. gr. laga nr. 74/1974 þykir rétt að ákveða að sakarkostnaður í héraði og áfrýjunarkostnaður verði að hálfu greiddur af ákærða en að hálfu úr ríkissjóði, svo sem nánar greinir í dómsorði.

D ó m s o r ð:

Ákærði, Björn Pálsson, greiði 60.000,00 króna sekt til ríkissjóðs og komi 30 daga varðhald fyrir sektina ef hún verður ekki greidd innan 4 vikna frá birtingu dóms þessa.

Ákærði greiði 30.000,00 krónur upp í saksóknarlaun fyrir Hæstarétti. Sakarkostnað í héraði og annan áfrýjunarkostnað, þar á meðal málsvarnarlaun skipaðs verjanda ákærða í Hæstarétti, Eiríks Tómassonar hæstaréttarlögmanns, 60.000,00 krónur, greiði ákærði að hálfu en ríkissjóður að hálfu.

S é r a t k v æ ð i

Magnúsar Þ. Torfasonar hæstaréttardómara.

I.

Í ákæru er ákærða gefið að sök okur á tímabilinu 16. júlí 1984 til 24. október 1985 og eru brot hans talin varða við 2. mgr. 6. greinar laga nr. 58/1960 um bann við okri, dráttarvexti og fleira,

sbr. auglýsingar Seðlabanka Íslands um vexti við innlánsstofnanir, dagsettar 16. desember 1983 og 20. janúar 1984, sbr. ennfremur „bréf Seðlabanka Íslands dagsett 7. janúar 1986 vegna máls þessa um hæstu lögleyfða vexti af víxlum og skuldabréfum frá 21. september 1983 til 31. desember 1985.“

Um ákæruskjalið athugast þetta:

1. Í 2. mgr. 6. greinar laga nr. 58/1960 eru greind refsiviðurlög við því ef maður áskilur sér vexti eða annað endurgjald fyrir lánveitingu eða umlíðun skuldar eða dráttarvexti fram yfir það, sem leyfilegt er í lögnum. Ákvæðið geymir hins vegar ekki sjálfstæða lýsingu á þeim brotum sem þar eru lögð refsing við. Verður um hana að líta til annarra ákvæða laganna. Í ákæruskjalinu er ekki tiltekið hver þeirra ákvæða ákærði hafi brotið.

2. Ekkert ákvæði laga nr. 58/1960 greinir sjálfstætt hversu háa vexti mönnum sé heimilt að taka af peningalánum eða öðrum skuldum. Vísa einstök ákvæði laganna um þetta til annarra réttarheimilda, og þá einkum til ákvarðana Seðlabanka Íslands um hámarksvexti sem teknar eru á grundvelli heimildar bankans samkvæmt 16. grein laga nr. 63/1957 til að ákveða hámark vaxta, sbr. 13. gr. laga nr. 10/1961 að því er varðar þann tíma sem ákæran tekur til.

3. Í ákærunni er um vaxtaákvæðanir þessar vitnað til auglýsinga Seðlabanka Íslands um vexti við innlánsstofnanir, sem dagsettar eru 16. desember 1983 og 20. janúar 1984. Sú skírskotun er þó án nánari tilgreiningar á einstökum ákvæðum auglýsinganna, þeim sem af ákæruvalds hálfu séu talin hafa verið brotin með þeim verknaði sem ákærða er gefinn að sök.

4. Þær tvær auglýsingar Seðlabanka Íslands um vexti, sem vitnað er til í ákæru svo sem sagt var, höfðu í raun rétttri verið felldar úr gildi á þeim tíma, sem ákærði er sagður hafa framið brot sín, sbr. niðurlagsákvæði í auglýsingum Seðlabanka Íslands 20. janúar 1984 og 9. maí 1984, er birtar voru í Lögbirtingablaði 21. janúar 1984 og 11. maí 1984. Gat því aldrei til þess komið að ákærði teldist hafa brotið gegn þeim.

5. Að öðru leyti en nú var sagt eru engar einstakar löglega birtar ákvarðanir Seðlabanka Íslands um leyfða vaxtahæð sjálfstætt greindar í ákæruskjali. Er um þetta atriði látið sitja við það eitt

að tilgreina „bréf Seðlabanka Íslands, dagsett 7. janúar 1986, vegna máls þessa um hæstu lögleyfða vexti af víxlurn og skuldabréfum frá 21. september 1983 til 31. desember 1985“ svo sem fyrr var sagt.

Bréf þetta er ritað sérstaklega vegna máls þessa og sent Rannsóknarlögreglu ríkisins. Í því er yfirlit um það hvaða vexti Seðlabankinn telji hafa verið leyfilegt að taka hæsta í tilteknum lögskiptum. Bréfið verður að virða sem stuðningsgagn við rannsókn málsins en ekki sem réttarheimild um refsinaemi verknaðar sem tilgreina skal í ákæru.

Þegar alls þess er gætt, sem nú hefur verið rakið, tel ég að ákæran í málinu fullnægi ekki skilyrðum 3. tl. 2. málsgreinar 115. greinar laga nr. 74/1974, sbr. 19. gr. laga nr. 107/1976. Beri því að ómerkja hinn áfrýjaða dóm og vísa ákærunni frá sakadómnum.

Þar sem þessi niðurstaða hefur ekki hlotið samþykki meiri hluta dómenda mun ég samkvæmt 53. grein laga nr. 75/1973 greiða atkvæði um efni málsins og er samþykktur dómsatkvæði þeirra.

Dómur sakadóms Reykjavíkur 12. ágúst 1986.

Ár 1986, þriðjudaginn 12. ágúst er á dómþingi sakadóms Reykjavíkur, sem haldið er í Borgartúni 7 af Péttri Guðgeirssyni sakadómara, kveðinn upp dómur í sakadómsmálinu nr. 399/1986: Ákærvaldið gegn Birni Pálsyni, sem dómtekið var sama dag.

Málið er höfðað með ákæruskjali ríkissaksóknara, dagsettu 20. mars 1986, á hendur Birni Pálssyni lögfræðingi, Bræðraborgarstíg 49 í Reykjavík, fæddum í Reykjavík 1. október 1931, „fyrir okur, með því að hafa á árunum 1984 og 1985 veitt Hermannni Gunnari Björgvinssyni, Efstahjalla 1 B, Kópavogi, í 30 skipti peningalán og þá jafnframt áskilið sér og tekið við hærri vöxtum af peningalánunum en lögleyft var á því tímabili, í fyrsta skipti þann 16. júlí 1984 lánað honum kr. 300.000,00 sem greiðast skyldi þann 16. ágúst 1984 og þá um leið tekið við úr hendi Hermanns Gunnars tékka, dagsettan (sic) á gjalddaga lánsins, að fjárhæð kr. 320.000,00 fyrir höfuðstólnum og hinum áskildu vöxtum, sem námu því kr. 20.000,00 og svara til 80% ársvaxta í stað 20,6% ársvaxta, sem þá var hæst heimilt að áskilja sér af slíkum peningalánnum, og því kr. 14.851,00 umfram hæstu lögleyfða vexti á því tímabili, og síðan eftir það veitt Hermannni Gunnari í 29 skipti peningalán með okurvöxtum, í síðasta skiptið þann 24. október 1985, og á þann hátt áskilið sér og tekið við á fyrrgreindu tímabili samtals kr. 468.963,00 umfram lögleyfða vexti, svo sem hér á eftir verður nánar rakið í sérstöku yfirliti um lánveitingarnar:

	<i>Dagsetning láns</i>	<i>Greiðslu- dagur</i>	<i>Lánsfjár hæð</i>	<i>Endur- greitt</i>	<i>Áskildir vextir</i>	
					<i>pr. ár í %</i>	<i>Miðað við tímabil kr.</i>
I	16. 9. 1985	11.11. 1985	350000.	380000.	50.8	30000.
II	9. 8. 1985	9. 9. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
II	9. 9. 1985	9.10. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
II	9.10. 1985	9.11. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
III	24. 5. 1985	24. 6. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
III	24. 6. 1985	24. 8. 1985	300000.	341000.	71.0	41000.
III	24. 8. 1985	24. 9. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
III	24. 9. 1985	24.10. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
III	24.10. 1985	24.11. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
IV	13.12. 1984	13. 1. 1985	300000.	319800.	79.2	19800.
IV	13. 1. 1985	13. 2. 1985	300000.	319800.	71.9	19800.
IV	13. 2. 1985	13. 3. 1985	300000.	319800.	71.9	19800.
IV	13. 3. 1985	13. 4. 1985	300000.	319800.	71.9	19800.
IV	13. 4. 1985	13. 5. 1985	300000.	319800.	71.9	19800.
IV	13. 5. 1985	13. 6. 1985	300000.	319800.	71.9	19800.
IV	13. 6. 1985	13. 8. 1985	300000.	341000.	71.0	41000.
IV	13. 8. 1985	13. 9. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
IV	13. 9. 1985	13.10. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
IV	13.10. 1985	13.11. 1985	300000.	320000.	72.6	20000.
V	9.11. 1984	3. 1. 1985	300000.	350000.	93.5	50000.
VI	18. 2. 1985	18. 3. 1985	250000.	268000.	78.0	18000.
VII	22. 3. 1985	24. 5. 1985	350000.	430000.	106.3	80000.
VIII	13. 5. 1985	8. 7. 1985	350000.	380000.	50.8	30000.
IX	18. 1. 1985	22. 3. 1985	300000.	350000.	79.1	50000.
X	28.12. 1984	15. 2. 1985	330000.	360000.	69.6	30000.
XI	10. 7. 1985	20. 9. 1985	350000.	400000.	63.4	50000.
XII	31. 5. 1985	4. 6. 1985	200000.	201000.	44.8	1000.
XIII	16. 7. 1984	16. 8. 1984	300000.	320000.	80.0	20000.
XIV	24. 8. 1984	24. 9. 1984	200000.	213330.	72.6	13330.
XV	25. 3. 1985	25. 4. 1985	200000.	213330.	72.6	13330.

<i>Lögleyfðir vextir</i>		<i>Vextir umfram lögl. fyrir tímab. kr.</i>	<i>Hæstu lögleyfðu vextir á láns- tímanum miðast við..</i>
<i>pr. ár í %</i>	<i>Miðað við tímab. kr.</i>		
30.0	17733.	12267.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
29.5	8129.	11871.	hæstu víxlavexti
29.5	17045.	23955.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
28.1	7026.	12774.	hæstu skuldabréfa
31.0	8537.	11263.	hæstu víxlavexti
31.0	8537.	11263.	hæstu víxlavexti
31.0	8537.	11263.	hæstu víxlavexti
31.0	8537.	11263.	hæstu víxlavexti
30.5	8399.	11401.	hæstu víxlavexti
29.5	17045.	23955.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
30.0	8267.	11733.	hæstu víxlavexti
24.0	12833.	37167.	hæstu víxlavexti
31.0	7154.	10846.	hæstu víxlavexti
31.0	23328.	56673.	hæstu víxlavexti
30.5	18029.	11971.	hæstu víxlavexti
31.0	19590.	30410.	hæstu víxlavexti
31.7	13638.	16362.	hæstu skuldabréfa
29.5	23272.	26728.	hæstu víxlavexti
29.5	659.	341.	hæstu víxlavexti
20.6	5149.	14851.	hæstu skuldabréfa
23.0	4225.	9105.	hæstu víxlavexti
31.0	5695.	7635.	hæstu víxlavexti

Áskildir vextir fyrir tímabilið	kr. 786460.
Lögleyfðir vextir fyrir tímabilið	kr. 317497.
Vextir umfram lögleyfða fyrir tímabilið	kr. 468963.

Framanlýst háttsemi ákærðu telst varða við 2. mgr. 6. gr. laga nr. 58, 1960 um bann við okri, dráttarvexti og fleira, sbr. auglýsingar Seðlabanka Íslands um vexti við innlánsstofnanir, dagsettar 16. desember 1983 og 20. janúar 1984, sbr. ennfremur bréf Seðlabanka Íslands, dagsett 7. janúar 1986, vegna máls þessa um hæstu lögleyfða vexti af víxlum og skuldabréfum frá 21. september 1983 til 31. desember 1985.

Þess er krafist að ákærðu verði dæmdir til refsingar, til greiðslu skaðabóta til lántakanda, sbr. 1. mgr. 6. gr. laga nr. 58, 1960, verði þeirra krafist, og til greiðslu alls sakarkostnaðar.“

I.

Við húsleit Rannsóknarlögreglu ríkisins í skrifstofu Hermanns Gunnars Björgvinssonar í Hafnarstræti 20 hér í borg, hinn 31. október 1985, fundust gögn sem talin voru benda til þess að Hermann Gunnar hefði tekið við fé af ákærða í máli þessu og að ákærði ætti talsverða fjárupphæð hjá Hermannni Gunnari.

Framburðum ákærða Hermanns Gunnars og gögnum málsins ber saman um það að ákærði hafi lánað Hermannni Gunnari fé á árunum 1984 og 1985. Upphafið að viðskiptum þeirra var að ákærði keypti verðbréf af Hermannni Gunnari sem aðrir höfðu gefið út en um áramótin 1983/1984 breyttu þeir til og upp frá því var um að ræða hreinar lánveitingar til Hermanns Gunnars.

Lánveitingarnar voru með þeim hætti að ákærði afhenti Hermannni Gunnari tékka fyrir lánsfjárhæðinni en tók við tékka á móti fyrir þeirri fjárhæð auk vaxta og var sá tékki dagsettur á gjalddaga lánsins, ýmist einum eða tveimur mánuðum síðar. Ákærði lánaði Hermannni Gunnari oft höfuðstólinn áfram, þannig að hann skilaði Hermannni Gunnari tékkanum og fékk í staðinn tékka fyrir áföllnum vöxtum og nýjan tékka fyrir höfuðstólnum að viðbættum áskildum vöxtum fyrir næsta tímabil og svo koll af kolli. Gengu sum lánin áfram með þessum hætti mánuðum saman. Einnig höguðu þeir lánunum þannig að ákærði fékk í hendur sjö eða átta tékka sem allir voru dagsettir fram í tímann með viku millibili og voru það afborganir og vextir af láninu.

Ákærði hefur viðurkennt að lánsviðskipti þeirra Hermanns Gunnars hafi verið með þeim hætti sem í ákærinni greinir með tveimur undantekningum:

Í fyrsta lagi hafi aldrei orðið úr að Hermann Gunnar hafi fengið lánið sem tilgreint er síðast undir lið III í yfirliti í ákærinni, þ.e.a.s. 24. október 1985. Um það lán hafi þeir aldrei rætt.

Í öðru lagi hafi lánið, sem tilgreint er undir lið VII í yfirliti í ákærinni, verið 380.000 krónur en ekki 430.000 eins og segir í ákærinni.

Hermann Gunnar hefur að sínu leyti skýrt svo frá að ákærði hafi ekki verið búinn að koma til sín og sækja vextina og fá nýjan tékka fyrir síðasta láninu undir lið III í yfirliti í ákærinni, eins og ætlunin hafi verið.

Þá hefur Hermann Gunnar staðfest að lánið undir lið VII í yfirlitinu hafi numið 380.000 krónum ásamt vöxtum.

Telja verður nægilega sannað með framburðum ákærða og Hermanns Gunnars, sem eru ríkulega studdir fjölmörgum sakargögnum, að lánsviðskipti þeirra hafi verið með þeim hætti sem segir í ákæru málsins að öðru leyti en því að allsendis ósannað er að ákærði hafi veitt Hermannni Gunnari síðasta lánið undir lið III. Ber framburðum þeirra beggja saman um þetta og staðreynd er að ákærði hefur undir höndum tékka frá Hermannni Gunnari fyrir næsta láni á undan. Ennfremur verður að telja ósannað gegn neitun ákærða að hann hafi verið búinn að áskilja sér vexti af þessu síðasta láni undir lið III í yfirlitinu í ákærinni.

Þá verður að telja að ákærði hafi fengið lánið undir lið VII í yfirlitinu endurgreitt með 380.000 krónum en ekki 430.000 eins og segir í ákærinni, enda verður ekki séð að sú tala eigi stoð í gögnum málsins.

Samkvæmt því sem rakið hefur verið lánaði ákærði Hermannni Gunnari Björgvinssyni fé í 29 skipti frá 16. júlí 1984 til 13. október 1985, samtals 8.580.000 krónur.

Þegar viðskiptum ákærða og Hermanns Gunnars lauk vegna aðgerða yfirvalda 31. október 1985 hafði ákærði í höndum fimm tékka frá Hermannni Gunnari, samtals að fjárhæð 1.040.000 krónur. Hefur ákærði ekki reynt að fá tékkana greidda, enda telur hann það vonlaust.

Samkvæmt bréfi bæjarfógetans í Kópavogi, dagsettu 5. maí sl., var hinn 2. sama mánaðar lögð fram krafa í skiptarétti Kópavogs um að bú Hermanns Gunnars yrði tekið til gjaldþrotaskipta.

Af hálfu Hermanns Gunnars Björgvinssonar hefur ekki komið fram krafa um það að ákærði greiði honum skaðabætur vegna oftekinna vaxta.

II.

Samkvæmt 13. gr. nágildandi laga um Seðlabanka Íslands nr. 10, 1961 hefur bankinn rétt til þess að ákveða hámark og lágmark vaxta af útlánun viðskiptabanka og til þess að ákveða hámarksvexti samkvæmt lögum um bann við okri, dráttarvexti og fleira nr. 58, 1960. Með þessu lagaákvæði

er bankinn jafnframt skyldaður til þess að birta vaxtaákvarðanir sínar í Lögbirtingablaði og hefur það verið gert nánast óslitið frá stofnun bankans, sbr. þar sem segir hér á eftir:

Þegar ákærði lánaði Hermanni Gunnari fé í fyrsta skipti, 16. júlí 1984, var í gildi auglýsing Seðlabankans um vexti og verðtryggingu sparifjár og lánsfjár o.fl. frá 9. maí 1984, sem birtist í Lögbirtingablaði 11. sama mánaðar. Samkvæmt henni skyldu forvextir af víxlum vera 18,5% á ári en af skuldabréfum 21%. Var þar tekið fram að vextir þessir skyldu vera hámarksvextir í skilningi okurlaganna.

Samkvæmt næstu auglýsingu bankans um sama efni frá 2. ágúst, sem birtist í Lögbirtingablaði 10. sama mánaðar, var ákveðið að þessir vextir skyldu vera óbreyttir og væru þetta einnig hámarksvextir. Viðskiptabönkum var þó heimilað að ákveða aðra vexti af þessum lánum með samþykki Seðlabankans.

Í 110. tbl. Lögbirtingablaðs, sem út kom 28. desember 1984, birtist auglýsing Seðlabankans frá 20. sama mánaðar um vexti og verðtryggingu sparifjár og lánsfjár o.fl. Þar voru vextir af óverðtryggðum skuldabréfalánnum ákveðnir 25,8% á ári en ekkert ákvæði var þar um víxilvexti. Líkt og í auglýsingu bankans frá 2. ágúst 1984 var viðskiptabönkum veitt heimild til þess að ákveða vexti með samþykki Seðlabankans. Í III. kafla auglýsingarinnar segir m.a. að ákvarðanir innlánsstofnana um vexti á grundvelli þessarar auglýsingar og „framangreindar ákvarðanir Seðlabankans um vexti“ gildi „sem hámarksvextir í hliðstæðum og sambærilegum lánsviðskiptum og skuldaskiptum utan innlánsstofnana, sbr. lög nr. 58/1960.“

Í sama tölublaði Lögbirtingablaðs birtist einnig auglýsing bankans „um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti, sem gilda í janúar 1985.“ Er þar tilgreint lágmark, hámark og meðaltal skuldabréfavaxta en engir víxilvextir. Slíkar auglýsingar birtust síðan í blaðinu fyrir hvern almanaksmánuð ársins 1985. Samkvæmt þeim voru hámarksvextir það ár af skuldabréfum sem hér segir: Janúar 27%, febrúar-maí 34% og júní-desember 32%. Engir víxilvextir voru auglýstir af hálfu Seðlabankans það ár.

Samkvæmt bréfi Seðlabankans, dagsettu 7. janúar 1986, og vaxtatöflum bankans frá 21. apríl 1986 heimilaði Seðlabankinn þegar 13. ágúst 1984 að víxilvextir yrðu hæstir 23% og skuldabréfavextir 26%. Víxilvextir hækkuðu í 24% 12. september og héldust þannig til áramóta en skuldabréfavextirnir hækkuðu í 27% 27. nóvember og héldust þannig til áramóta. Seðlabankinn auglýsti ekki þessa hámarksvexti í Lögbirtingablaði, eins og lögskylt er samkvæmt 13. gr. laga um bankann, en viðskiptabankarnir hafa þó birt auglýsingar um vexti sína í blaðinu frá 15. ágúst 1984. Aftur á móti

auglýsti Seðlabankinn í Lögbirtingablaði 20. ágúst og 11. nóvember 1984 vexti af verðtryggðum skuldabréfalánum, sem tekin höfðu verið fyrir 11. ágúst 1984 með ákvæðum um breytanlega vexti.

Af því sem að framan er rakið er ljóst, að hámarksvextir samkvæmt 3. gr. laganna um bann við okri, dráttarvexti o.fl. og 13. gr. laganna um Seðlabanka Íslands voru aðrir á tímabilinu 13. ágúst 1984 til ársloka en Seðlabankinn auglýsti, og er því engin viðhlitandi refsheimild tiltæk um hámarksvexti á þessum tíma. Breytir þar engu þótt viðskiptabankar hafi sjálfir auglýst vexti sína í Lögbirtingablaði. Samkvæmt 13. gr. seðlabankalaganna er vald til þess að ákveða vexti í höndum Seðlabankans og verður að skilja greinina svo, að það sé hlutverk bankans sjálfs að auglýsa hámarksvexti. Er í því sambandi á það að líta að í vaxtaauglýsingum bankans frá ágúst og desember 1984 er viðskiptabönkunum ekki falið að auglýsa vexti sína á annan hátt en með tilkynningum í afgreiðslum bankanna, og ekki síður hitt að vaxtaákvæðanir bankans eru þýðingarmiklar stjórnvaldsreglur sem eðlilega ættu að birtast í B-deild Stjórnartíðinda, þótt 13. gr. seðlabankalaganna geri frávik í því efni. Mikil réttaróvissa gæti hlotist af því ef vaxtahámark í landinu réðist af auglýsingum einstakra banka og sparisjóða, en það verður að telja einn af hornsteinum réttarríkis að settar lagareglur séu birtar almenningi með ótvíræðum og formlegum hætti.

Ber samkvæmt þessu að sýkna ákærða af okri í sambandi við lánveitingar hans til Hermanns Gunnars Björgvinssonar 24. ágúst 1984, sbr. lið XIV, 9. nóvember 1984, sbr. lið V, 13. desember 1984, sbr. lið IV, og 28. s.m., sbr. lið X.

Auglýsingar Seðlabankans „um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti“, sem giltu árið 1985, bera ekki með sér að með þeim séu auglýstir hámarksvextir samkvæmt lögnum um bann við okri, dráttarvexti o.fl. Eru þessar auglýsingar alls ekki svo skilmerkilegar sem vera ætti enda þótt tilgreindir séu í þeim hæstu vextir, sem tíðkist hjá bönkum og sparisjóðum. Allt að einu þykir með hliðsjón af ákvæði III. kafla auglýsingar Seðlabankans frá 20. desember 1984, sem áður var tilfært, og orðalagi 3. gr. okurlaganna, mega telja að þær geymi fullnægjandi réttarheimild um hámarksvexti í skilningi þess ákvæðis.

Í ákæru er í öllum tilvikum sem til álita koma, nema einu, miðað við hæstu lögleyfðu víxilvexti þegar tilgreindir eru ofteknir vextir af hálfu ákærða. Lán ákærða til Hermanns Gunnars voru ekki víxillán og víxilforvextir geta ekki talist almennir útlánsvextir í skilningi 3. gr. okurlaganna. Þykir eðlilegast að miða við vexti almennra óverðtryggða skuldabréfa eins og þeir hafa verið ákveðnir með auglýsingum Seðlabankans og hér segir:

<i>Dagsetning láns:</i>	<i>Greiðslu- dagur:</i>	<i>Lánsfjár- hæð:</i>	<i>Endur- greitt:</i>	<i>Áskildir vextir í kr.:</i>
16.09. 1985	11.11. 1985	350.000	380.000	30.000
09.08. 1985	09.09. 1985	300.000	320.000	20.000
09.09. 1985	09.10. 1985	300.000	320.000	20.000
09.10. 1985	09.11. 1985	300.000	320.000	20.000
24.05. 1985	24.06. 1985	300.000	320.000	20.000
24.06. 1985	24.08. 1985	300.000	341.000	41.000
24.08. 1985	24.09. 1985	300.000	320.000	20.000
24.09. 1985	24.10. 1985	300.000	320.000	20.000
13.01. 1985	13.02. 1985	300.000	319.800	19.800
13.02. 1985	13.03. 1985	300.000	319.800	19.800
13.03. 1985	13.04. 1985	300.000	319.800	19.800
13.04. 1985	13.05. 1985	300.000	319.800	19.800
13.05. 1985	13.06. 1985	300.000	319.800	19.800
13.06. 1985	13.08. 1985	300.000	342.000	41.000
13.08. 1985	13.09. 1985	300.000	320.000	20.000
13.09. 1985	13.10. 1985	300.000	320.000	20.000
13.10. 1985	13.11. 1985	300.000	320.000	20.000
18.02. 1985	18.03. 1985	250.000	268.000	18.000
22.03. 1985	24.05. 1985	350.000	380.000	30.000
13.05. 1985	08.07. 1985	350.000	380.000	30.000
18.01. 1985	22.03. 1985	300.000	350.000	50.000
10.07. 1985	20.09. 1985	350.000	400.000	50.000
31.05. 1985	04.06. 1985	200.000	201.000	1.000
16.07. 1984	16.08. 1984	300.000	320.000	20.000
25.03. 1985	25.04. 1985	200.000	213.330	13.330

Með því að áskilja sér þessa vexti hefur ákærði gerst sekur um brot gegn 2. mgr. 6. gr., sbr. 3. gr. laga um bann við okri, dráttarvexti o.fl. sbr. auglýsingu Seðlabanka Íslands um vexti og verðtryggingu sparifjár og lánsfjár o.fl. frá 9. maí 1984, sem birtist í Lögbirtingablaði 11. sama mánaðar, auglýsingu bankans um sama efni frá 20. desember 1984, sem birtist 28. sama mánaðar, sbr. auglýsingu bankans um meðaltal vaxta nýrra, almennra skuldabréfa hjá bönkum og sparisjóðum og vanskilavexti, sem giltu í janúar 1985, frá 20. þ.m. og birtist 28. s.m., auglýsingu um sama efni fyrir

<i>Lögleyfðir</i>		<i>Vextir umfram</i>
<i>vextir á ári:</i>		<i>löglega í kr.:</i>
<i>í %</i>	<i>í kr.</i>	
32	17.111	12.889
32	8.000	12.000
32	8.000	12.000
32	8.000	12.000
34	8.500	11.500
32	16.000	25.000
32	8.000	12.000
32	8.000	12.000
27	6.750	13.050
34	8.500	11.300
34	8.500	11.300
34	8.500	11.300
34	8.500	11.300
32	16.000	25.000
32	8.000	12.000
32	8.000	12.000
32	8.000	12.000
34	7.083	10.917
34	20.494	9.506
34	18.180	11.820
27	14.400	35.600
32	21.778	28.222
34	756	244
21	5.250	14.750
34	5.667	7.663
Samtals		347.361

febrúar 1985, frá 21. janúar 1985, sem birtist 31. s.m., auglýsingu um sama efni fyrir mars 1985, frá 21. febrúar 1985, sem birtist 1. mars 1985, auglýsingu um sama efni fyrir apríl 1985, frá 21. mars 1985, sem birtist 29. s.m., auglýsingu um sama efni fyrir maí 1985, frá 29. apríl 1985, sem birtist 7. n.m., auglýsingu um sama efni fyrir júní 1985, frá 21. maí 1985, sem birtist 29. s.m., auglýsingu um sama efni fyrir júlí 1985, frá 21. júní 1985, sem birtist 28. s.m., auglýsingu um sama efni fyrir ágúst 1985, frá 19. júlí 1985, sem birtist 31. s.m., auglýsingu um sama efni fyrir september 1985, frá 16.

ágúst 1985, sem birtist 28. s.m., og auglýsingu um sama efni fyrir október 1985, frá 20. september 1985, sem birtist 27. s.m.

Þær auglýsingar Seðlabankans, sem tilfærðar eru í ákæruskjali málsins, eiga ekki við um brot ákærða og bréf bankans til Rannsóknarlögreglu ríkisins frá 7. janúar 1986 getur ekki talist réttarheimild.

Kröfugerð í ákæru beinist að fleiri en einum ákærðum en það á ekki við í máli þessu.

III.

Samkvæmt vottorði sakaskrár ríkisins var ákærði sektaður einu sinni árið 1956 fyrir ölvun og óspektir.

Ákærði er í máli þessu sakfelldur fyrir að áskilja sér í vexti samtals 347.361 krónur umfram það sem heimilt var að lögum við 25 lánveitingar til Hermanns Gunnars Björgvinssonar. Ef lítið er fram hjá lánveitingu ákærða 22. mars 1985 er honum í ákæru gefið að sök að hafa oftekið vexti sem nemur 325.147 krónum en samkvæmt þeim útreikningi, sem byggt er á í máli þessu er sú fjárhæð 326.867 króna. Þegar ákærða er ákvörðuð refsing verður, samkvæmt 3. mgr. 118. gr. laga um meðferð opinberra mála, að taka mið af lægri tölunni, að viðbættum 20.494. krónum, sem dómurinn telur að ákærði hafi oftekið í vexti af láninu 22. mars 1985, það er 345.641 krónu.

Samkvæmt 2. mgr. 6. gr. okurlaganna er skylt að dæma ákærða sektarrefsingu, sem sé ekki lægri en fjórfaldir ólöglega áskildir eða teknir vextir og allt að tuttugu og fimm faldir. Refsiákvæði þetta verður að telja einstakt í íslenskum lögum og var innleitt með tilskipun um leiguburð af peningum frá 27. maí 1859 og síðan tekið upp lítið breytt í lögum um bann við okri nr. 73, 1933. Ljóst er af sögu ákvæðisins og greinargerð fyrir þeim lögum, að því var aðallega ætlað að forða bágstöddu og lítilsmegandi fólki frá því að lenda í klóm okrara. Fram er komið, að Hermann Gunnar hefur orðið uppvís að því að reka sjálfur umfangsmikla okurlánastarfsemi og lána áfram fé það sem hann tók að láni hjá ákærða og öðrum.

Með hliðsjón af þessu, því að ákærði situr uppi með tékka frá Hermannni Gunnari, samtals að fjárhæð 1.040.000 krónur, sem nær vonlaust verður að telja að fáist greiddir, og því að ofteknir vextir, sem refsa ber ákærða fyrir, nema 345.641 krónu, er það álit dómsins að það væri harkalegt og ósanngjarnt að dæma ákærða alfarið í óskilorðsbundna sekt. Fordæmi eru fyrir því, bæði í dómum Hæstaréttar, sbr. XI. bindi, bls. 6 og XXIII. bindi bls. 206, og í úrlausnum héraðsdómara, að skilorðsbinda sektarrefsingar.

Refsing ákærða þykir hæfilega ákveðin 1.400.000 króna sekt til ríkissjóds. Með lögjöfnun frá 57. gr. a almennra hegningarlaga nr. 19, 1940 þykir mega fresta greiðslu 1.000.000 króna af sektinni og ákveða að sá hluti

hennar falli niður að liðnum 3 árum frá dómsuppsögu, haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga.

Þá ber að dæma ákærða til þess að sæta varðhaldi í 5 mánuði, greiði hann ekki 400.000 krónur innan 4 vikna frá dómsbirtingu og varðhaldi í 7 mánuði, rjúfi hann framangreint skilorð og greiði ekki 1.000.000 króna innan 4 vikna frá því að honum verður tilkynnt, að hinum skilorðsbundna hluta refsingarinnar skuli fullnægt vegna skilorðsrofa.

Loks ber að dæma ákærða til að greiða allan sakarkostnað.

D ó m s o r ð:

Ákærði, Björn Pálsson, greiði í sekt til ríkissjóðs 1.400.000 krónur en fresta skal greiðslu 1.000.000 króna af sektinni í 3 ár frá dómsuppsögu og sektin að því leyti niður falla að þeim tíma liðnum haldi ákærði almennt skilorð 57. gr. almennra hegningarlaga.

Ákærði sæti varðhaldi í 5 mánuði greiði hann ekki 400.000 krónur innan 4 vikna frá dómsbirtingu og varðhaldi í 7 mánuði greiði hann ekki 1.000.000 króna innan 4 vikna frá því að honum verður tilkynnt að hinum skilorðsbundna hluta refsingarinnar skuli fullnægt vegna skilorðsrofa.

Ákærði greiði allan sakarkostnað.

Mánudaginn 22. desember 1986.

Nr. 78/1985. **Hafnarbíó hf.**

(Haraldur Blöndal hrl.)

gegn

Gjaldheimtunni í Reykjavík

og gagnsök

((Guðmundur Vignir Jónsson hrl.))

Uppboð. Ómerking. Heimvísun.

Dómur Hæstaréttar.

Mál þetta dæma hæstaréttardómararnir Magnús Þ. Torfason, Bjarni K. Bjarnason, Guðmundur Jónsson, Guðmundur Skaftason, Halldór Þorbjörnsson, Magnús Thoroddsen og Þór Vilhjálmsson.